

LA DIVERSITAT CULTURAL COM A DRET A LA PREFERÈNCIA INDIVIDUAL

Meritxell Peleato García

La proposta d'aquest article és analitzar les conferències que varen tenir lloc durant el decurs dels dos primers Seminaris de la setena trobada d'Interacció en el marc del Fòrum de les Cultures 2004 a Barcelona. Les jornades d'Interacció van tenir en aquesta setena edició l'objectiu de treballar, configurar i refermar un document, l'Agenda 21 de la Cultura, mitjançant el qual es pugui dinamitzar el procés de globalització mundial des dels àmbits locals. És per això que l'horitzó i marc de sentit de tots els Seminaris que conformaren aquest diàleg és el de les ciutats (occidentals o occidentalitzades). Aquest fet fa que la problemàtica que vertebrava totes les aportacions, la preservació de la cultura –tant pel que fa al patrimoni cultural com a les diferents expressions culturals que poden esdevenir-se en el magma de la ciutat–, s'acoti a l'àmbit urbà, ja sigui com a espai físic o com a marc teòric.

La reflexió s'emmarca dins el paper que han de tenir les polítiques culturals en l'àmbit local. Les polítiques locals contemporànies es veuen en l'encreuada de, per una banda, intentar preservar els seus objectius originaris (accés a la cultura, difusió del patrimoni, suport a la creació artística), i de l'altra, repensar el seu àmbit d'actuació i legitimitat en els nous corrents merament instrumentals que obeeixen al desenvolupament econòmic i la generació de riquesa a les ciutats. Aquest caràcter merament econòmic fagocita l'experiència i desenvolupaments culturals, tot banalitzant-ne els continguts, mercantilitzant l'experiència cultural, i desfent el subjecte d'aquesta experiència com a mer consumidor. Les polítiques culturals semblen impotents per a fer front a les amenaces d'un món globalitzat, en què la cultura ja no pot pensar-se tant com a expressió d'una determinada identitat –d'altra banda absolutament difosa– sinó com a simple acció de consum o de progrés econòmic.

La banalització de la cultura i el seu bescanvi per un mecanisme dins el món econòmicament globalitzat posa en primer terme la urgència de repensar polítiques noves que, des de l'àmbit local puguin fer front a una dinàmica globalitzadora que ha de deixar de pensar-se com a mecànica. És aquesta urgència la que planteja projectes com l'Agenda 21 de Cultura, que s'articula com a proposta que descriu els perills i les

amenaces que pateix la cultura en un àmbit social cada cop més complex i alhora cada cop més desocialitzat. L'agenda 21 de la cultura té com a pretesa crear un procés d'intervenció des de l'àmbit públic en el marc del territori urbà. Aquest objectiu s'articula en torn sis eixos conceptuals que varen donar lloc a tants d'altres Seminaris. El nostre anàlisi gira entorn els dos primers seminaris dels sis que configuraren el Diàleg. En aquest eix conceptual (desenvolupament cultural, desenvolupament econòmic, efectes de la globalització) es reflexionà en torn les relacions entre cultura, economia i societat. En aquest seminari es va debatre com el desenvolupament econòmic afecta les diferents expressions culturals, amb especial incidència en el tema de la identitat cultural com a malestar.

L'anàlisi de les categories teòriques emprades en aquests dos Seminaris hauria de donar lloc a la creació d'un veritable espai d'autonomia cultural –la ciutat– en què els ciutadans poguessin veure reconegut el seu dret a la participació cultural com a garant del desenvolupament de la pròpia identitat, el projecte del qual hauria de fer-se factible mitjançant l'implantació de l'Agenda 21 de la cultura en els àmbits locals.

A continuació exposarem els marcs conceptuals que es van desenvolupar en torn la problemàtica de les relacions entre cultura, desenvolupament econòmic i globalització per a intentar, des d'ells, trobar legitimitat i operabilitat a la creació de l'Agenda 21 de la Cultura.

L'horitzó de sentit que articula la necessitat de plantejar noves actuacions en l'àmbit cultural, s'esdevé pel fet que els processos de creació de valors, idees i símbols (en definitiva, de subjectivitat) responen cada vegada més a l'entorn econòmic en què aquests es generen, podent ésser interpretats exclusivament en termes econòmics. Aquest fet fa que sigui necessària una intervenció política en la planificació del desenvolupament cultural, per tal que aquest no es converteixi en mer epifenomen de l'economia.

La tasca que ens proposem és constatar si en el marc conceptual en què es desenvolupà la reflexió en torn la cultura, l'economia i la identitat es fa viable aquest gir de la cultura que permeti allunyar-la de la lògica del mercat, reconvertir-la en un valor en si mateixa i constituir-la com a vehicle de configuració i desenvolupament d'identitats diverses.

1. Desenvolupament econòmic i desenvolupament cultural: complementaris o antitètics?

En el primer dels seminaris s'aborda principalment la qüestió de la planificació cultural, tenint en compte la interrelació entre el fenomen cultural, entès com procés de formació de valors, idees i símbols constituents de la identitat dels ciutadans, i l'economia, donat el fet que aquest processos s'esdevenen en un determinat entorn econòmic i que és moltes vegades des de el mercat que es difonen gran part de les obres culturals. Les sessions que configuren aquest seminari s'emmarquen en la reflexió sobre les relacions existents entre desenvolupament cultural i econòmic.

Per a atansar-nos a les relacions entre ambdós cal fer primer un resseguiment de les nocions de cultura i economia que se suscitaran en les diferents sessions del diàleg. Ens centrarem en la noció de cultura i en les diferents definicions, usos i propostes que varen realitzar els conferenciants.

L'anàlisi de la deriva de la cultura i la producció cultural des de la segona meitat del segle XX fins enguany realitzada per Robert Palmer ens dona una bon instrument de feina. Palmer se situa en la deriva de la cultura i la producció cultural des de la reivindicació de la seva autonomia i absoluta independència respecte altres esferes –així la de la política o l'econòmica– fins a la seva total compenetració i vassallatge en el desenvolupament de les indústries culturals en la dècada de 1990. El caràcter eminentment econòmic que adopta la cultura a partir dels anys 90 fa que aquesta es reconfiguri com a àmbit de desenvolupament econòmic i de regeneració urbana. És per això que des dels governs es presta atenció a les indústries culturals com a instrument de creixement de les ciutats. Aquesta deriva fa que la cultura se situï com a un dels eixos de desenvolupament econòmic i que, per tant, hagi de planificar-se des de les instàncies polítiques.

Aquesta planificació política de la cultura sembla que necessàriament hagi de derivar cap la configuració de tota expressió cultural com a producte de mercat. D'aquesta manera, però, la cultura perdria irremissiblement la seva essència cultural, que des de l'època de la seva democratització radicava en el seu caràcter innovador, expressió de les diferents sensibilitats o identitats individuals o col·lectives. És per això que la planificació de l'àmbit cultural acaba reduint-se en la seva monetarització o resolent-se com a impossible. Palmer resol aquesta dificultat identificant planificació cultural amb atenció a l'àmbit cultural a l'hora de pensar el desenvolupament de les ciutats. De totes

formes, considerem que en una època com la nostra, en la que el desenvolupament de les civilitzacions és medit en gran proporcions en escala econòmica, el pes que pot aportar la planificació cultural en mires al desenvolupament de la ciutat haurà de ser ineludiblement de caràcter econòmic, doncs com ell mateix afirma “no podem dissociar la prosperitat i la qualitat de vida”.

En definitiva, la cultura sembla haver-se de plegar necessàriament al desenvolupament econòmic de les ciutats en què aquesta es genera i desenvolupa per a poder ser planificada. D'altra banda només ens quedaria l'esclat de múltiples manifestacions desconcertades amb què seria difícil identificar-se culturalment. Aquest baf d'indeterminació és el mateix que trobem en la noció de cultura finalment defensada per Palmer, en contraposició a una noció absolutament integrada en el desenvolupament econòmic: la noció de cultura com a “ens holístic [que] és més que la suma de les parts”. Aquesta definició de cultura, com dèiem, deixa a l'ampar del sistema econòmic cadascuna de les seves manifestacions concretes, perfectament subsumibles com a productes de consum, tot mistificant una concepció de la cultura que sembla estar situada no ja en el producte cultural, sinó en l'àmbit de la seva creació.

Aquesta definició quasi etèria de la cultura explicaria la crida a potenciar la creació de xarxes urbanes fortes per a fomentar la creació i difusió cultural, així com la seva aposta per la joventut com a agent potenciador de la cultura. La planificació cultural es resol en la possibilitat de creació de productes culturals que, al cap i a la fi, esdevindran productes de consum o regeneradors de la ciutat (ja sigui com a turisme cultural, com a remodelació urbanística de la ciutat en la construcció de nous espais culturals, etc.).

Precisament, aquesta deriva de la cultura com a producte de consum és el que tàcitament s'implicita en la resta de conferències d'aquest seminari. Així en la participació d' Ezequiel Baró, que girà en torn el paper de la cultura, entre l'avorriment i el gaudi. La proposta de Baró se situava en la contradicció que l'estat del benestar no proporcionés de manera espontània la felicitat, donada la dificultat de fer una bona gestió del temps d'oci. La problemàtica radica, segons Baró, en què les ciutats no han sabut preparar els ciutadans per a ocupar de forma satisfactòria el temps lliure, en tant la pauta que ha orientat el consum és “en favor de la comoditat i en contra del gaudi d'estímuls”. La cultura seria l'eina per a arribar a educar la nostra capacitat de gestió del temps lliure, mitjançant el consum hàbil d'estímuls.

Aquesta definició de cultura, que sembla pretendre arrencar l'home de la impotència en què el sumeix la dimensió del consum, es queda en poc més que en una bonica declaració de principis al no haver estat especificat des de quins àmbits pot donar-se aquesta educació de la ciutadania. D'altra banda, si la impossibilitat del gaudi dels estímul ve propiciada per la estructura social que ha derivat cap a una societat de la comoditat, sembla pràcticament impossible poder sortir d'aquesta dinàmica en una societat en que tant els ciutadans, els productes culturals com ella mateixa estan orientats cap al consum còmode.

La total identificació entre àmbit de la cultura i àmbit econòmic, que fins el moment només s'havia propiciat en un àmbit merament descriptiu –tot i que les alternatives plantejades, per difoses, no aconseguien de traspuar-lo–, ja no pot ser eludida en el marc de discussió de la taula rodona intitulada “Impacte de l'economia en l'esfera cultural” Aquesta taula rodona girà en torn la problemàtica del capital cultural o finançament per a la cultura. Es va tractar el tema de la cultura en la seva dimensió de bé que ha d'ésser finançat de la forma més òptima possible, és a dir, més rendible. La projecció de la cultura es plega a la llei del mercat que és el barem sota el que es decideix en primera instància el finançament de la cultura. La cultura ja no és pensada com un bé en si mateix sinó que, en paraules de Pau Rausell, la cultura està immersa en una nova realitat econòmica, el capitalisme cultural, en què “allò que s'intercanvia és principalment producció simbòlica; és a dir, experiències, cultures, gastronomia, jocs, música,...” La cultura queda així fagocitada per l'àmbit del consum com a bé consumible.

Les estretes relacions entre l'àmbit cultural i l'econòmic fan no només que la cultura acabi esdevenint un valor econòmic sinó que la pròpia economia es converteixi, en paraules de Lluís Bonet, en un valor cultural. “Aquest procés no deixa de ser cultural; és a dir, una conseqüència més de com allò econòmic és el valor cultural dominant en les nostres societats capitalistes desenvolupades”. Aquesta nova perspectiva comença a fer entenedores tant la pèrdua de la vàlua del producte cultural en sí com la seva transformació en bé consumible/rendible. En definitiva, la cultura ha acabat derivant en una variable d'una de les lògiques, l'econòmica, que precisament la cultura havia de permetre desenvolupar junt amb les lògiques social, artística i política. Aquest desgavell en el desenvolupament de les lògiques estructurals és el que impedeix a la cultura recuperar el seu valor intrínsec. La cultura, una vegada la lògica econòmica ha despuntat per sobre les altres lògiques, acaba configurant-se com a part d'aquesta, com

a eina de desenvolupament econòmic mitjançant els productes de la indústria cultural. Si certament això és així, l'intent de tergiversar aquesta dinàmica econòmica sembla caure en sac trencat, i no passar de ser, de bell nou, un gest estètic.

El que volem constatar és que en el primer Seminari del diàleg Interacció la possibilitat de canvi no es fa massa esperançadora. L'explicació de la deriva cultural com un procés econòmic fa difícil poder tornar a pensar aquesta com un factor creador de la identitat individual i col·lectiva o fins i tot plantejar-se de recuperar aquesta dimensió en les societats de consum. D'altra banda, les pràctiques culturals que no s'inclourien dins l'àmbit del consum, gràcies al fenomen del capitalisme cultural en el món globalitzat, acaben esdevenint també béns consumibles, reconvertides en pràctiques a la carta del difós turisme cultural.

En definitiva, l'apropament a la problemàtica de la relació entre cultura i economia que es va dur a terme sembla refermar la impotència de la primera davant la segona, per quant aquest es va realitzar sempre des d'una perspectiva economicista que s'autolegitima aglutinant com a element seu la pròpia cultura i les seves manifestacions. Sota aquesta perspectiva sembla que l'única possibilitat factible és la de potenciar una pluralitat de consumibles culturals que s'adiguin a la lògica econòmica del món globalitzat.

2. La diversitat cultural com a pluralisme acrític

La tematització de la problemàtica de la identitat dins el Diàleg Interacció se suscita per la constatació que en el món globalitzat, la identitat emergeix amb una força inesperada (pensem, per exemple, en el cas del fonamentalismes). Aquest fet fa que no puguin ser compreses les dinàmiques socials i polítiques del món actual sense tenir en compte el paper que hi juguen les identitats. El marc de reflexió en aquest Seminari és una aproximació a la problemàtica de la identitat dins l'àmbit local.

Per atendre millor les complexes relacions entre la creixent globalització mundial i la cultura, ens adrecem al magnífic anàlisi dut a terme per Pedro Susz. La ponència de Susz *La diversidad asediada*, és l'intent de mostrar la urgència d'una Agenda 21 de la Cultura des de la consideració dels conflictes d'identitat, com a tret característic del moment històric actual. La centralitat que ocupa la cultura en els debats contemporanis no pot pensar-se només com a reacció front a la trivialitat dels productes de la indústria

cultural; aquest fet és només un epifenomen de la veritable raó que posa la cultura en el centre de la discussió. En paraules de Susz: “La atención volcada hacia la cultura –hacia las culturas– responde, en sus expresiones más serias, a la constatación del lugar de la cultura en el aparato hegemónico de la mundialización, entendida como el momento actual de expansión del capitalismo”.

La cultura, segons aquesta perspectiva, deixa de ser mera producció simbòlica per a convertir-se ella mateixa en instrument de producció simbòlica, pel que el seu paper com a transmissor ideològic dota d'una importància inaudita tant la cultura com els aparells culturals. Aquesta dimensió de la cultura pren força en el desenvolupament dels mitjans de comunicació, en què el simbòlic cobra un pes i una densitat decisiu en el procés ideològic de creació de subjectivitats, necessari per a la legitimació del *status quo*. En aquest sentit, desenvolupament econòmic i desenvolupament cultural convergrien en l'actual sistema de producció capitalista. Citant Grüner, Susz planteja que “el carácter decisivamente cultural que ha adquirido el modo de producción capitalista en su nueva fase hegemónica... la cultura (en el sentido amplio de la generación de nuevas formas de lo simbólico, lo imaginario y lo subjetivo) es actualmente la *función dominante* en las relaciones de producción”.¹ Si la funció cultural s'ha tornat dominant en l'època del “capitalisme informàtic” és perquè també la base del modus de producció capitalista és eminentment cultural, en el sentit ampli especificat de simbolicitat i creació de subjectivitats sobre les que es legitimen els mecanismes de producció i reproducció del sistema.

Aquesta absoluta interdependència i bescanviabilitat entre els àmbits cultural i econòmic és el que fa de la cultura focus de les nostres reflexions polítiques, ja que és en ella que s'hi juga la possibilitat, no només de la creació de nous productes culturals, sinó de la legitimitat del mateix sistema productiu.

Davant aquesta caracterització de la cultura totalment sotmesa i submisa a la lògica del mercat, i donada la seva emergència en un món de megafusions financeres d'abast mundial, una perspectiva multiculturalista no sembla tenir-hi cabuda. Nogensmenys, els propis medis de difusió del material simbòlic han de deixar parcel·les d'expressió a aquelles identitats no coincidents amb l'hegemònica. Aquest fet es deu a que d'altra forma, aquestes no podrien ésser subsumides sota la lògica del capital. La subsumpció

¹ Grüner a *El fin de las pequeñas historias. De los estudios culturales al retorno imposible de lo trágico*, Buenos Aires, Paidós, 2002, p. 29.

de les identitats altres s'aconsegueix per la seva mediatització en els diferents medis de difusió de la cultura que, inevitablement, es mouen segons la lògica capitalista de les indústries culturals, en les que tota producció cultural es originada i desenvolupada com a bé consumible que, alhora, crea riquesa. D'aquesta manera, la diversitat cultural respon no tant a una veritable pluralitat de formes d'expressió de les identitats sinó com a vehiculació de les diferents identitats dins l'àmbit dels sistema econòmic-social capitalista. En definitiva, el multiculturalisme es presenta i és tractat segons la fetitxització de la diversitat cultural; és a dir, abstraient les diferents expressions culturals de les relacions de dominació, desigualtat i exclusió en què es generen. D'aquesta manera el tractament del multiculturalisme acaba resolent-se en la simple constatació fàctica de la seva existència. Aquest tractament abstracte del fet cultural fa que les cultures minoritàries, en els millors dels casos, siguin acceptades en la seva dimensió més superficial, folklòrica, en podríem dir.

En front aquesta lectura merament descriptiva, i feta des de la cultura hegemònica –que no oblidem que és eminentment econòmica–, Susz proposa substituir el lloc comú del multiculturalisme pel “diàleg intercultural”, reinstal·lant la noció de conflicte en l'àmbit de les relacions entre cultures. La lectura del multiculturalisme com a efectiu xoc entre diverses identitats permet incloure en l'ordre del discurs les relacions entre les diferents identitats i exigeix, davant aquestes, la creació d'un programa d'intervenció política. Només des de la re-historització de la multiculturalitat (com a fenomen sorgit de les desiguals relacions econòmic-polítiques entre diferents cultures) és possible denunciar l'eurocentrisme i passar d'una política subsumidora de l'altre a un programa de comprensió de l'Altre.

La proposta de Susz ens sembla prou encertada, però dins el marc de la ciutat (occidental o occidentalitzada) se'ns fa poc viable. Les identitats culturals operen en el discurs de Susz –tot i que aquesta no sigui ni de lluny la seva pretesa– com a entitats absolutament configurades amb què els individus hi tenen una relació de pertinença. Només des d'aquest ús de cultura és possible pensar l'existència d'un veritable xoc intercultural en el si de les societats occidentals capitalistes, més concretament, en els àmbits locals. En efecte, constatades tant la permutació de la cultura de bé en si mateix (sistema determinat de valors que s'adiuen a una determinada cosmovisió) a font de riquesa, de producte a instrument de producció simbòlica, de base de l'economia a funció dominant,... no és possible reclamar per a la cultura la seva funció cohesionadora

(en el sentit de comunió d'individualitats) si no se li pressuposa un caràcter essencialista que perviu a totes aquestes transformacions. Amb això no volem dir que el conflicte cultural no existeixi, però aquest no pot ser pensat ja sinó com a mer conflicte d'interessos individuals o col·lectius.

3. Actituds davant el pluralisme cultural

Per a refermar la idea de la desubstantivació del conflicte cultural reprenem en aquest punt del discurs les aportacions fetes per Enrique Gil Calvo. En la seva exposició "Encreuament de cultures: tradicions, traduccions i traïcions" Gil Calvo analitza tant els motius del creixement del pluralisme cultural com les respostes que s'han donat davant aquest fet. Nosaltres invertirem l'ordre del discurs i ens fixarem primer en quines respostes s'han suscitat en torn el tema del multiculturalisme per a constatar que aquella que pretén fer front a la problemàtica de la comprensió de l'altre només és viable si l'altre ha perdut en el procés de globalització la seva essencialitat en tant que altre.

Les diferents actituds de resposta que analitza Enrique Gil Calvo són:

- a) Multiculturalisme: aquesta actitud aposta per la conveniència del més variat mestissatge cultural. El multiculturalisme es concreta en dues postures: la de Kymlicka, que es resol en una concepció lliberal de ciutadania pluralista, en el dret a la preferència individual, i la de Taylor, caracteritzada pel reconeixement de totes les identitats culturals. La posició multiculturalista, però, planteja dues dificultats insalvables si és portada fins als seus últims extrems. La primera és la impossibilitat (moral, política) de reconèixer aquelles identitats culturals destructives. El reconeixement de les diverses identitats culturals només es fa viable si la relació entre elles és recíproca, si no hi ha cap identitat que es negui a reconèixer en termes positius les altres identitats culturals. La segona de les dificultats que es planteja és, en el millor dels casos possibles, si es donés aquesta reciprocitat entre les diverses identitats culturals, com solucionar el conflicte de drets, valor i interessos que es produeix entre les diverses identitats si el consens entre elles no es produeix. Si s'ha dotat d'igual legitimitat a les identitats que entren en conflicte, com decidir quina ha de ser reconeguda positivament en detriment de l'altra?
- b) Xoc de civilitzacions: aquesta postura, sorgida de la impossibilitat de decidir imparcialment respecte la legitimitat del sistema de valors de cadascuna de les identitats en conflicte, postula la incompatibilitat radical entre les diferents cultures, i en dedueix un

conflicte inevitable. Aquesta actitud postula la impossibilitat de la coexistència pacífica entre cultures diferents.

c) Integracionisme: aquesta actitud davant el fet del multiculturalisme es concreta en la submissió de les cultures minoritàries a la predominant. La possibilitat de submissió d'una cultura a una altra es dóna si s'estableix un criteri de demarcació política que inclogui només aquelles cultures que siguin susceptibles de ser integrades, excloent d'aquest àmbit totes aquelles cultures que no consentissin la seva submissió. Aquesta demarcació, segons G. Sartori, és la que separaria el pluralisme (diversitat de cultures que poden conviure en un marc comú gràcies al procés de submissió) del multiculturalisme (que es faria inviable davant la resistència de determinades cultures a ser integrades). Aquesta actitud planteja dos problemes. D'una banda, pròpiament no soluciona el problema de la diversitat cultural, sinó que mitjançant una política d'autoexclusió es crea un escenari nou en què es funcionalitza la diversitat cultural, fent-se inviable el multiculturalisme fora d'aquest escenari. De l'altra, aquest nou escenari es constitueix com a comunitat amb una nova identitat cultural que es configura de forma etnocèntrica, pel que pròpiament no es resol el conflicte cultural, sinó que es proposa un consens cultural excloent.

d) Possibilisme transaccional: aquesta actitud accepta l'inevitable conflicte de drets que genera el pluralisme cultural, tot intentat resoldre'l de forma pragmàtica. John Gray, autor promotor d'aquesta actitud, parteix de la impossibilitat d'aconseguir un consens de valors entre les diferents cultures. Aquesta impossibilitat fa inviable la postura multiculturalista. L'actitud integracionista és denunciada per la seva impossibilitat d'establir un espai pluralista universal. Davant la postura conflictivista, Gray sosté la possibilitat d'una confrontació intercultural que no hagi de remetre a l'exclusió. La postura de Gray es concreta en el reconeixement de la existència de conflictes de drets que, no gensmenys, poden ésser resolts mitjançant l'acceptació per les parts implicades de compromisos pragmàtics i pacífics. Compromisos que hauran de ser negociats per institucions mediadores, intentant arribar a solucions provisionals funcionals la validesa de les quals depengui de la seva efectiva operabilitat. Aquesta actitud permet una coexistència pacífica, encara que precària i contingent, entre les diferents cultures.

Aquestes quatre actituds fonamentals davant el fet del multiculturalisme ens permetran abordar de forma més concisa l'escenari de la ciutat com a espai de trobada d'emergència de diferents identitats culturals. Les tres primeres actituds responen a una concepció de la cultura com a element cohesionador de la identitat dels individus que en

pertanyen absolutament clausurada. Només des d'aquesta perspectiva es fan entenedores postures excloents com les de Huntington o Sartori respectivament, així com les problemàtiques que implica una actitud multiculturalista. L'actitud del possibilisme transaccional es mou en altres paràmetres, ja que permet l'acostament dels diferents interessos en conflicte per a intentar crear-ne de nous compartits que permetin la sostenibilitat d'un espai comú de convivència. Nogensmenys, precisament per aquest caràcter mutable de la identitat cultural, creiem que pot acabar derivant precisament en l'integracionisme del que pretenia escapar. En efecte, la condició de possibilitat per a què aquesta actitud sigui viable és una relació d'igualtat entre les diverses identitats que entren en conflicte, però el conflicte cultural es dona en una relació desigual entre les diferents cultures. Aquest fet fa que la negociació es converteixi més en un procés de tolerància cap a pràctiques alienes en un espai cultural hegemònic que no pas en una veritable interacció entre identitats culturals divergents. En definitiva, l'espai que en resulta és aquesta comunitat nova, fruit de la integració de noves pràctiques culturals que l'integracionisme defèn com a única possibilitat de diàleg. Un nou espai cultural, si es vol, obert, precari, contingent, funcional, però que es configura gràcies a la integració de l'altre en el seu marc d'operabilitat. D'altra banda, creiem que aquest nou espai tampoc no podria resoldre les problemàtiques plantejades al multiculturalisme, tret que algun dels negociadors culturals diluís la seva identitat en favor de la seva capacitat de negociació.

4. La desubstantivació de la identitat: cap a una coexistència pacífica

La pregunta que ens assalta en aquest punt del nostre discurs és obvia. De quina manera és possible la coexistència de diferents identitats culturals? L'intent de contestar-la passa per un anàlisi del desenvolupament i creació de noves identitats en les societats d'un món globalitzat. A aquest efecte ens servirem també de les aportacions de Gil Calvo. Deixant de banda les anàlisis que fa l'autor dels motius estructurals (immigració i globalització) que donen raó del creixement del pluralisme cultural, atendrem als que l'autor anomena motius estratègics, és a dir, les formes en què els subjectes actuen per a respondre o resistir les formes homogeneïtzants dels motius estructurals.

La primera forma de resposta és la hibridació cultural, que sorgeix per la traducció de certs models a d'altres de nous. Aquest procés de traducció és el que es produeix quan

els immigrants adopten i, al traduir-la, adapten la cultura dominant. El que ens interessa destacar de l'estratègia de la hibridació és que referma la idea d'una identitat no clausurada, tant pel nou vingut, que incorpora a la pròpia identitat els nous elements culturals, com per l'espai cultural receptor, que en les noves lectures que d'ell se'n fan, es reconfigura.

La segona de les estratègies davant la trobada de diferents cultures es concreta en la veritable creació de noves identitats. Aquesta creació pot respondre tant a la reacció davant models aliens de referència cultural com a l'intent de substantivar el banalitzat àmbit cultural en què es troben les societats (occidentals) contemporànies. Com a exemples d'aquestes noves identitats "culturals" el ponent esmenta la multitud de noves formes d'expressió que es generen artificialment; així, la identitat de la dona com a sexualment atractiva i d'altres menys frívols però més esfereïdores com la identitat de l'anorèxic, el bulímic, o el pederasta que es generen de forma indiscriminada gràcies al flux comunicacional acrític que permeten els nous mitjans de comunicació.

El que volem constatar és que el procés de globalització d'una banda esquinça la identitat en sentit fort i de l'altra promou la generació de múltiples noves identitats *a la carta*, a les que hom pot adscriure-s'hi o dissentir-hi de forma absolutament capriciosa, sense altra vinculació que el decisionisme més irracional. En definitiva, sembla haver-se tergiversat la relació entre la cultura i els individus. Si la cultura s'havia entès com a entitat prefiguradora de la identitat de cadascuna de les individualitats que hi pertanyien, actualment és la individualitat qui autoconstitueix la seva múltiple i fins i tot esquizoide identitat. Aquesta nova identitat múltiple, dinàmica, voluble, contingent, fràgil es configura per la recepció de certs models simbòlics que generen subjectivitats adients per a la reproducció del sistema. La diversitat cultural queda així també reconfigurada com a existència de multiplicitat d'individualitats que, segons interessos mutus es constitueixen en col·lectivitats. El problema de la diversitat cultural es transforma en un problema de mer conflicte d'interessos, desubstantivant-se així la confrontació (en què, recordem, s'hi jugaven no ja mers interessos particulars sinó drets, valors, formes de vida,... cosmovisions divergents). La diversitat cultural, en el món de l'entrecruament de cultures, es desenvolupa de forma atòmica mitjançant la creació d'identitats ocasionals.

Fins el moment hem constatat la dificultat d'intentar canviar de signe l'àmbit cultural quan aquest és pensat, desenvolupat i debatut des de les coordenades de la lògica

economicista que dirigeix les societats contemporànies. Davant aquest desolador escenari en què la cultura i totes les seves expressions queden reduïdes a poc més que expressions de preferència individual; en què la cultura, convertida en mercaderia, no sembla tenir altra funció que la de potenciar i legitimar el sistema econòmic; en què les relacions de la ciutadania amb la cultura es tradueixen en actes de consum; en que les identitats es redueixen a la mera adscripció a una col·lectivitat; en què la diversitat cultural es resumeix en la mera implosió de diferents individualitats en el si de la societat; en definitiva, en què la cultura és subsumida per la lògica econòmica, se'ns fa difícil pensar la possibilitat d'un canvi de signe.

La inexistència de les cultures es un sentit substantiu, la dissolució de la identitat, la creació d'identitats *ex-nihilo*, la confrontació entre opcions culturals com a conflicte d'interessos particulars, etc., ens fa pensar que una política dinamitzadora de la cultura no permeti massa més que la possibilitat per a l'individu de poder desenvolupar l'opció identitària elegida, sempre i quan aquesta s'adigui a la lògica d'una democràcia lliberal.